

Ks. PIOTR WILKOWSKI*

Droga braterstwa z Maryją a *cancel culture* w nauczaniu papieża Franciszka

W zakończeniu swojej ostatniej encykliki „*Fratelli tutti*” („O braterstwie i przyjaźni społecznej”) papież Franciszek stwierdził: „Dla wielu chrześcijan ta droga braterstwa ma także Matkę, której imię brzmi Maryja. To powszechne macierzyństwo otrzymała pod krzyżem (por. J 19,26) (...). Mocą Zmartwychwstałego pragnie zrodzić nowy świat, w którym wszyscy byłibyśmy braćmi, w którym byłoby miejsce dla każdego odrzuconego z naszych społeczeństw, w którym jaśniałyby sprawiedliwość i pokój”¹. Niestety codzienna obserwacja i doświadczenie rzeczywistości pokazują, że bardzo często spotykamy się z przeciwieństwem drogi braterstwa i przyjaźni społecznej, czyli z tzw. *cancel culture* – kulturą wykluczenia, unieważniania. Celem artykułu jest ukazanie „drogi braterstwa” w nauczaniu papieża Franciszka oraz *cancel culture* – będącego całkowitym zaprzeczeniem wspomnianej drogi. Zajęcie się tą kwestią jest bardzo istotne, ponieważ coraz więcej osób staje się ofiarami kultury wykluczenia (ekskluzji) i dlatego Kościół jako remedium na tę sytuację proponuje drogę braterstwa z Maryją. Koniecznym jest przypomnienie spostrzeżenia ks. Mariusza Sztaby: „(...) analiza literatury przedmiotu pozwala stwierdzić fakt, że w refleksji nad omawianym zagadnieniem badacze nie dochodzą do jego źródeł”².

Autor zastosuje metodę analityczno – syntetyczną. Najpierw zostanie przeanalizowany sposób kształtowania się i rozumienia w różnych kontekstach terminu wykluczenie. Następnie będą ukazane przyczyny i przejawy kultury wykluczenia podnoszone przez papieża Franciszka, ale także Benedykta XVI i św. Jana Pawła II oraz

* ks. Piotr Wilkowski – Uniwersytet kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6233-2164>; e-mail: peritus1985@wp.pl

¹ Franciszek, encyklika *Fratelli tutti* (3.10.2020), Kraków 2020, 278, (dalej: FT).

² M. Sztaba, *Źródła ekskluzyjności społecznej w nauczaniu społecznym Jana Pawła II i Benedykta XVI*, <https://genderi.org/abstrakt--rda-ekskluzji-spoecznej-w-nauczaniu-spoecznym-jana-pa.html> (dostęp: 19.06.2022).

wymienione w „Dyrektorium o katechizacji”³. Kolejnym etapem będzie ukazanie środków zaradczych przeciwko *cancel culture*, które ogólnie można nazwać „drogą braterstwa” – opisaną przez papieża Franciszka. Ostatnim elementem będzie ukazanie wniosków i dalszych perspektyw badawczych.

Na początku zostanie wyjaśnione, czym jest kultura wykluczenia oraz jakie są jej podstawy i rodzaje, następnie będą przedstawione ogólne oraz konkretne przykłady i przejawy *cancel culture*, a także środki zapobiegające szeroko rozumianemu wykluczeniu. Ostatnim podsumowującym elementem będzie ukazanie rangi problemu, który stanowi kultura wykluczenia i ukazanie konieczności budowania kultury przyjaźni.

Problem badawczy w niniejszym artykule można wyrazić w pytaniu: W jak sposób zdaniem papieża Franciszka należy przeciwstawiać się kulturze wykluczenia?

W artykule Stanisława Rabeja „Krytyka „kultury wykluczenia” w nauczaniu papieża Franciszka”, możemy przeczytać, że wykluczanie innych istniało tak naprawdę od wieków, tylko było różnie nazywane: „Występujące od zarania dziejów zjawisko wykluczenia społecznego opisywane jest przy pomocy takich terminów, jak: marginalizacja społeczna, wykluczenie społeczne, wyłączenie społeczne, ekskluzja społeczna”⁴. Słyszac o wykluczeniu, a tym bardziej doświadczając go osobiście, może nam grozić utrata nadziei na lepszy świat, czego doświadczaliśmy już w kontekście pandemii⁵. Jednak chrześcijanin musi ufać Bogu, wzorem zaufania jest właśnie dla nas Maryja – Matka nadziei.

Osoby zajmujące się zjawiskiem wykluczenia, podkreślają, że właściwa analiza tego procesu domaga się podejścia wieloaspektowego⁶, co również znajdzie swoje odzwierciedlenie poniżej. Formą kultury wykluczania jest stygmatyzowanie kogoś (piętno), czyli potępienie danej osoby lub grupy z powodu pewnych zachowań⁷. Innym terminem, którym również określa się osobę jest „etykieta”. Termin ten zasadniczo różni się od stygmatu (piętna), ponieważ, jak zauważyła Elżbieta Czykwin jest to pojęcie odnoszone do jednostki, węższe i przede wszystkim posiada konotacje pozytywne oraz nie występuje tutaj odwołanie do stereotypów⁸. Warto

³ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020, (dalej: DYR).

⁴ St. Rabej, *Krytyka „kultury wykluczenia” w nauczaniu papieża Franciszka*, w: M. Humeniuk, I. Paszenda, *Między ekskluzją a inkluzją w edukacji religijnej*, Wrocław 2017, s. 64.

⁵ Więcej na ten temat: P. Wilkowski, *Matko nadziei*, w: *Zeszyt maryjny. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na rok 2021/2022. Posłani w pokoju Chrystusa*, red. M. Chmielewski, Katowice 2021, s. 49-52.

⁶ Zob. A. Radziejewicz – Winnicki, *Pedagogika społeczna obliczu realiów codzienności*, Warszawa 2008, s. 235.

⁷ Zjawisko stygmatyzowania (piętna) dotyczyło osób zajmujących się rozlewem krwi i śmiercią – żołnierze, grabarze, pieniądźmi – lichwiarze. Kolejną kategorią byli ubodzy i przestępcy, następną ludzie o innych przekonaniach religijnych, społecznych czy etnicznych. Por. M. Tokarska-Bakir, *Wstęp do wydania polskiego – Et(n)ologia piętna*, w: E. Goffman, *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*. Gdańsk 2005, s. 17.

⁸ E. Czykwin, *Stygmat społeczny*, Warszawa 2007, s. 26, 44.

również przywołać pojęcie *labeling theory* (teoria naznaczania społecznego), który przyczynił się do powstania w latach 50. XX wieku nurtu kryminologii antynaturalistycznej. Jego początki wywodzą się z koncepcji tzw. jaźni odzwierciedlonej, której twórcą był Charles H. Cooley. Jak zauważa Wojciech Benisz zgodnie z tym przekonaniem: „każda jednostka ma zdanie na temat samego siebie, posiada samoocenę, która wpływa na jej zachowanie; podstawą do jej kształtowania jest opinia innych jednostek o danej osobie”⁹. Koniecznym jest także wspomnienie o Howardzie Beckerze, który w 1963 r., wydał książkę o znamienym tytule: „*Outsiders*”, w której opisuje formowanie się procesu wykluczenia¹⁰. Wspomniany proces obecny jest nie tylko w obrębie kultury, ale też wielu innych dziedzin życia¹¹ – szczegółowa charakterystyka rodzajów wykluczeń w sposób oczywisty przekracza ramy artykułu i domaga się oddzielnej monografii¹². Autor jednakże opíše najważniejsze etapy kształtowania się szeroko rozumianej kultury wykluczenia.

Powyżej została opisana ogólna geneza wykluczenia społecznego, natomiast w tym artykule przede wszystkim autor będzie zajmował się elementami antropologicznymi i religijnymi, które spowodowały powstanie tego zjawiska. Bardzo interesujące spostrzeżenia w tym względzie przedstawia ks. Mariusz Sztaba. Odwołując się do nauczania św. Jana Pawła II napisał: „Jeżeli w większości analiz dotyczących omawianego zagadnienia, jako jego przyczyny podaje się wadliwe mechanizmy ekonomiczne i związane z nimi niesprawiedliwy podział dóbr oraz złą politykę społeczną i oświatową, „wspierającą” mechanizmy wykluczenia społecznego, to Jan Paweł II podstawowe źródło tego zjawiska i procesu upatruje w „antycywilizacji”¹³. Na kolejnych stronach swego artykułu ks. Sztaba wyjaśnia jak papież Polak oraz Benedykt XVI rozumiał pojęcie antycywilizacji – papież Franciszek nie zawsze bezpośrednio, ale również w podobny sposób rozumie to zjawisko. Innymi terminami, którymi posługiwał się św. Jan Paweł II nauczając o antycywilizacji były: cywilizacja nienawiści, materialistyczna, pożądania i użycia, techniczna, ale też i śmierci. Według ojca świętego wspomniana antycywilizacja prowadzi ostatecznie do dehumanizacji – a na tym przecież polega *cancel culture*¹⁴.

Książd Sztaba wymienia elementy, które tworzą antycywilizację. Są to: nieład moralny, kryzys pojęć (miłość, wolność, odpowiedzialność, dar bezinteresowny,

⁹ W. Benisz, *Stygmaty i stygmatycy – teorie naznaczania społecznego i ich urzeczywistnianie*, w: *Wykluczenie społeczne wczoraj i dziś*, red. H. Grzesiak, M. Fryza, K. Ratajczak, Poznań 2012, s. 61.

¹⁰ H. Becker, *Outsiderzy*, Warszawa 2009.

¹¹ Więcej na ten temat: K. Cegielska, *Przegląd teorii* w: A. Podgórski (red.), *Zagadnienia patologii społecznej*, Warszawa 1976, B. Pawlica, *Mechanizmy naznaczania społecznego*, Częstochowa 2001, J. Kuchta, *Piętno dewianta stygmat normalna – wykluczenie i stygmatyzacja w kulturze europejskiej*, w: *Wykluczenie społeczne wczoraj i dziś*, red. H. Grzesiak, M. Fryza, K. Ratajczak, Poznań 2012, s. 123-142.

¹² Warto zapoznać się jest też teoria stereotypizacji Edwina Schura, wielokulturowość w ujęciu Davida Matzy, teoria Ervinga Goffmana. Powyższe teorie opisuje W. Benisz. Zob. *Stygmaty i stygmatycy – teorie naznaczania społecznego i ich urzeczywistnianie*, w: *Wykluczenie społeczne wczoraj i dziś*, art. cyt., s. 65-69.

¹³ M. Sztaba, *Źródła ekskluzji społecznej*, art. cyt.

¹⁴ Por. Tamże

osoba, małżeństwo i rodzina, ludzka płciowość, wychowanie)¹⁵, indywidualizm i totalitaryzm, ateizm i laicyzacja oraz błąd antropologiczny¹⁶. Omówienie każdego z tych pojęć nie jest możliwe w tym artykule – pośrednio powyższe terminy zostały opisane poniżej. Jednak bardzo istotnym jest wyjaśnienie błędu antropologicznego. Jak wyjaśnia, ks. Sztaba jest on: „fragmentarycznym odczytywaniem wieloaspektowej natury człowieka, co w konsekwencji prowadzi do redukcyjnych koncepcji człowieka. Zamiast integralnej prawdy o człowieku, bycie duchowo - cielesnym, zorientowanym ku transcendencji Boga, mamy fragmentaryczne ujęcia osoby jako jednostki tylko biologicznej, albo społecznej, kulturowej bądź historycznej, w oparciu o filozoficzne tendencje związane z pozytywizmem, takie jak: materializm, ewolucjonizm i behawioryzm”¹⁷.

Droga braterstwa, która jest jedynym remedium na wykluczanie nie może być formą jakiegś cyklicznej akcji, ale ma być to „forma życia, mająca posmak Ewangelii”¹⁸. Swoje nauczanie na temat braterstwa papież Franciszek zawarł przede wszystkim w encyklice „Fratelli tutti” oraz w mniejszym stopniu w „Dokumencie o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia”¹⁹. Zachęta papieska może być znacznym problemem dla niektórych osób, ponieważ są one często przyzwyczajone do działania na rzecz innych, ale jedynie w formie akcyjnej. Zdaniem papieża jednym z przykładów realizacji drogi braterstwa jest św. Franciszek z Asyżu, który w wyjątkowy sposób traktował nie tylko ludzi, ale też zwierzęta i rośliny – używając wobec nich terminu brat, siostra. Biskup Rzymu przestrzega również przed tym, aby jego propozycji nie ograniczać do słów²⁰. Matka Jezusa w swoim życiu konkretnie realizowała braterstwo, czego dobrym przykładem jest m.in. cud na weselu w Kanie Galilejskiej – widząc sytuację, która doprowadziłaby do kompromitacji nowożeńców prosi Jezusa o interwencję. Nie przechodzi obojętnie obok kłopotów innych osób. Warto zauważyć, że w wydanym niedawno „Dyrektorium o katechizacji” w dziale „Ewangelizacja w świecie współczesnym” pojawił się termin „odmienne czasy”²¹ opisujący aktualną działalność Kościoła, która naznaczona jest wieloma trudnościami – z pewnością można do nich zaliczyć też kulturę wykluczenia: „Kościół w swej wędrówce napotyka na trudności i potrzebę odnowy

¹⁵ Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej matki Bolesławy Lament*, Białystok, 05.06.1991, w: J. Poniewierski (red.), *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979 - 1983 - 1997 - 1991 - 1997 - 1999. Przemówienia, homilie*, Kraków, Znak, 1999, s. 643.

¹⁶ M. Sztaba, *Źródła ekskluzji społecznej*, art. cyt.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ FT 1.

¹⁹ Franciszek, Ahmad Al-Tayyeb, *Dokument o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia*, Abu Zabi, 4.02.2019, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/travels/2019/outside/documents/papa-francesco_20190204_documento-fratellanza-umana.html, (dostęp: 9.02.2022), (dalej: DLB).

²⁰ Por. Tamże 6.

²¹ DYR 38.

duchowej, moralnej, duszpasterskiej. Jednak Duch Święty nie ustaje we wzbudzaniu w ludziach pragnienia Boga (...)”²².

Ogólne przyczyny kultury wykluczenia i wstępne środki zaradcze

Następca Benedykta XVI zauważa, że chcąc iść w codziennym życiu drogą ewangeliczną nie możemy zamykać się tylko do grona osób wierzących, ale powinniśmy być otwarci: „(...) na dialog ze wszystkimi ludźmi dobrej woli”²³. Z kolei w adhortacji o głoszeniu ewangelii w dzisiejszym świecie, papież przypomniał, że: „(...) w niektórych miejscach doszło do duchowego «pustynnienia», będącego owocem projektu społeczeństw, które pragną budować się bez Boga albo które niszczą swoje chrześcijańskie korzenie”²⁴. Otwartość na innych²⁵ jest nie tylko wskazana, ale konieczna, ponieważ zdecydowanie łatwiej i szybciej jest wspierać się we współpracy z innymi²⁶. Otwartość wobec inności nie może w żaden sposób powodować zapomnienia o swoich religijnych korzeniach. Wspomniana encyklika staje się ważnym dokumentem szczególnie obecnie – w czasie trwającej pandemii Covid – 19, będącej sprawdzianem ludzkiej solidarności i braterstwa. Warto przypomnieć, że pierwszy przypadek zachorowania na koronawirusa w Polsce odnotowano 4 marca 2020 r.,²⁷ a encyklika o braterstwie została opublikowana prawie dokładnie 7 miesięcy później – 3 października. Papież zapewne pisał swój dokument kilka miesięcy wcześniej – właśnie w początkach tego światowego kryzysu!

Ojciec święty Franciszek zwraca uwagę w swoim dokumencie o braterstwie na niebezpieczeństwo globalizacji: „Jesteśmy bardziej niż kiedykolwiek osamotnieni w tym zmasowanym świecie, który daje pierwszeństwo interesom indywidualnym, a osłabia wymiar wspólnotowy istnienia”²⁸. Tym negatywnym elementem globalizacji zajął się także Benedykt XVI w encyklice „*Caritas in veritate*”, gdzie napisał m.in., że: „społeczeństwo coraz bardziej zglobalizowane zbliża nas, ale nie czyni nas braćmi”²⁹.

Kolejną papieską wskazówką konieczną do właściwej realizacji braterstwa jest konieczność uwzględniania świadomości historycznej. Musimy odwoływać się do życia naszych przodków, ich sposobów rozwiązywania trudnych sytuacji³⁰. W poprzednich epokach, jak pokazuje historia, społeczeństwa miały znacznie mniejszy

²² Tamże.

²³ DLB 6.

²⁴ Franciszek, adhortacja apostołska *Evangelii gaudium* (24.11.2013), Kraków 2013, 86, (dalej: EG).

²⁵ Na ten temat papież Franciszek napisał też w *Dokumencie o ludzkim braterstwie (...)*: „Wiara prowadzi wierzącego, by w drugim dostrzegł brata lub siostrę, których należy wspierać i miłować”. DLB.

²⁶ Chcąc głosić ewangelię innym, co jest przejawem kultury braterstwa, konieczny jest duchowy dynamizm -możemy przeczytać w „Dyrektorium o katechizacji”. Por. DYR. s. 34.

²⁷ Ministerstwo zdrowia. *Pierwszy przypadek korona wirusa w Polsce*, <https://www.gov.pl/web/zdrowie/pierwszy-przypadek-koronawirusa-w-polsce> (dostęp: 15.01.2022)

²⁸ FT 12.

²⁹ Benedykt XVI, encyklika *Caritas in veritate* (29.06.2009), Kraków 2009, 19, (dalej: CIV).

³⁰ FT 13.

problem z braterstwem³¹. Jest to o tyle ważne, że często naszego wsparcia potrzebują osoby starsze, które większą część swojego życia spędziły w zupełnie odmiennych od naszych warunkach kulturowych. Nieuwzględnianie szeroko rozumianej przeszłości papież nazywa wręcz „kolonizacją kulturową”³². Ojciec święty w 2016 roku w ramach przemówienia do korpusu dyplomatycznego przestrzegł przed dwiema formami wykluczenia. Mówił wtedy, że niektórzy dzielą ludzi na tych, którzy: „<nie są jeszcze potrzebni> – jak dzieci nienarodzone – lub <nie są już potrzebni> – jak osoby starsze (...)”³³. We „Fratelli tutti” papież napisał, że: „kobiety mają taką samą godność i prawa jak mężczyźni”³⁴, przypominając w ten sposób o kolejnym przejawie kultury wykluczenia. Głównym motywem, podobnie, jak w przypadku niewolnictwa, kultury unieważniania innych jest błędna koncepcja osoby: „która dopuszcza możliwość traktowania jej jako przedmiot”³⁵.

Wykluczanie innych³⁶, przed którym bardzo często w swoim nauczaniu przestrzega obecny Biskup Rzymu to obszerne zjawisko, określane często przy pomocy angielskiego terminu – „cancel culture”.

Konkretne przyczyny i przejawy kultury wykluczenia:

– zamykanie się w sobie. Zdaniem papieża w świecie powstają tzw. „bariery samoobrony (...) nie istnieje już świat jako taki, a jedynie „mój” świat; do tego stopnia, że wielu ludzi nie jest już uważanych za istoty ludzkie ze swą niezbywalną godnością, a stają się jedynie „nimi”³⁷. Według następcy Benedykta XVI wielkim zagrożeniem we współczesnym świecie jest odgradzanie się od innych³⁸, które przejawia się przede wszystkim przez nieuwzględnianie w swoim codziennym życiu osób, które myślą lub żyją inaczej niż my³⁹. W ten sposób rozwija się: „pokusa tworzenia

³¹ W tym kontekście warto zwrócić uwagę na rolę braterstwa szczególnie wśród osób młodych. To od przykładów braterstwa, jakich doświadczą w młodości, będzie zależeć ich życie w późniejszych latach. Na ten temat zobacz: S. Olczyk, *Papież Franciszek jako wychowawca młodzieży*, w: *Roczniki Pedagogiczne*, tom 11 (47), nr 1/2019, s. 87-102.

³² FT 13.

³³ Franciszek, *Osoba w centrum polityki migracyjnej. Przemówienie do korpusu dyplomatycznego*, 11.01.2016 r., OsRomPol nr 2, (380)/2016, s.14.

³⁴ FT 23.

³⁵ FT 24.

³⁶ W adhortacji o powołaniu o świętości we współczesnym świecie papież przypomniał o pewnych formach wykluczania pojawiających się w Kościele: „Wiele razy, wbrew impulsom Ducha Świętego życie Kościoła zamienia się w eksponat muzealny lub dostępny dla niewielu”. GEE 58. Interesującymi w powyższym kontekście są też następujące papieskie słowa: „(...) w każdym bracie, szczególnie w najmniejszym, słabym bezbronnym i potrzebującym jest obraz Boga”. GEE 61.

³⁷ FT 27.

³⁸ W *Evangelii gaudium* papież omawiając również tę kwestię stwierdził, że: „Zamknięcie się w sobie oznacza kosztowanie gorzkiej trucizny osamotnienia, a ludzkość traci za każdym dokonywanym przez nas wyborem egoistycznym”. EG 87.

³⁹ Nieuwzględnianie innych osób w swoim życiu może także wynikać z tzw. wykluczenia cyfrowego – jeśli ktoś nie posiada konta w mediach społecznościowych jest to powód do pomijania takiej osoby. Ci ludzie nazywani są „cyfrowymi imigrantami”, a posiadacze kont społecznościowych to

kultury murów, wznoszenia murów, murów w sercu, murów na ziemi, aby uniemożliwić to spotkanie z innymi kulturami, z innymi ludźmi⁴⁰. Przykład życia Maryi ukazuje nam życie zupełnie odmienne – Matka Jezusa nie zamykała się w swoich sprawach, ale, co dobitnie pokazuje Jej reakcja na weselu w Kanie Galilejskiej, dostrzegając problemy innych.

– „zniczulone ludzkie sumienie”⁴¹ – jest ono zdaniem papieża podstawową przyczyną obecnego kryzysu moralnego świata⁴². Ten rodzaj sumienia jest efektem oddalania się od określonych zasad moralnych, czego skutkiem jest sytuacjonizm i selektywizm moralny. Konieczne jest zdaniem papieża Franciszka w takiej perspektywie „duszpasterskie nawrócenie”⁴³.

– lęk – jego efektem jest właśnie zamykanie się w sobie i tworzenie cywilizacji murów.

– zbytne zaufanie możliwościom człowieka – papież Franciszek zauważył, że jednym z efektów procesów globalizacyjnych jest przekonanie występujące w umysłach wielu ludzi o tym, że nauka i technika rozwiążą wszelkie ich problemy. Pandemia, którą papież nazwał „globalną tragedią”⁴⁴ dobitnie pokazała, że jest to błędne myślenie. Jednak ojciec święty zauważył, że w czasie pandemii byliśmy świadkami realizacji braterstwa⁴⁵: „jesteśmy światową wspólnotą, płynącą na tej samej łodzi, w której nieszczęście jednego szkodzi wszystkim”⁴⁶. Reakcja Maryi na weselu w Kanie i Jej zaufanie w interwencję Jezusa, dają nam konkretny przykład, że człowiek winien ufać Stwórcy, nawet w wyjątkowo trudnych okolicznościach.

– „samozachowawczy egoizm”⁴⁷ – według papieża jest to postawa polegająca na tym, że człowiek chce, by na świecie istnieli tylko ludzie wybrani przez niego. Jest to pogląd całkowicie błędny, ponieważ dzięki innym istnieje na świecie pewna różnorodność – konieczna do prawidłowego życia każdego człowieka. Przejawem samozachowawczego egoizmu jest lęk przed imigrantami, którzy opuszczają swoje ojczyzny z powodu wojny i prześladowań. Taki sposób życia, jak zauważył papież w 2019 r., w adhortacji „*Christus vivit*” sprawia, że rozwija się: „mentalność ksenofobiczna, mentalność zamknięcia i skupienia się na sobie”⁴⁸. Oczywiście czymś

tw. „cyfrowi tubylcy”. Już same określenia obrazują podziały między tymi grupami, co jest przykładem „antropologicznej zmiany” w świecie. Por. DYR 362.

⁴⁰ Franciszek, *Przemówienie do profesorów i studentów Collegio San Carlo w Mediolanie*, 6.04.2019 r., OsRomPol 8-9.04.2019, s. 6.

⁴¹ FT 275. Na temat wypaczonego sumienia zob. DLB

⁴² Por. Tamże.

⁴³ DYR 40.

⁴⁴ FT 32.

⁴⁵ We „*Fratelli tutti*” papież zwrócił uwagę na fakt niespodziewanego pojawienia się pandemii, który jednak wyzwolił w ludziach pozytywne działania: „(...) nieoczekiwany cios pandemii, która wymknęła się spod kontroli, zmusił nas do myślenia bardziej o wszystkich ludziach, niż o korzyściach niektórych z nich”. Tamże 33.

⁴⁶ FT 32.

⁴⁷ Tamże 35.

⁴⁸ Franciszek, posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit* (25.03.2019), Kraków 2019, 92, (dalej: CHV).

zrozumiałym są pewne obawy przed osobami z innego kręgu kulturowego, jednak nie można tutaj ulegać zachowaniom stereotypowym, uznającym niejako automatycznie osoby obce za zagrożenie. Biblia przypomina nam, że Maryja spodziewając się narodzin Jezusa, postanowiła odwiedzić swoją krewną Elżbietę, która też była w stanie błogosławionym. W ten sposób Matka Chrystusa pokazała nam, że nie można myśleć tylko o swoich potrzebach, ale mimo własnej sytuacji, wymagającej wsparcia, koniecznym jest myślenie o innych.

We „Fratelli tutti”, papież zauważył, że powyższe procesy zazwyczaj przebiegają pośrednio, jednak współczesny świat nie nazywając wprost pewnych procesów, stosuje środki, które im przynależą⁴⁹.

Chcąc budować cywilizację braterstwa koniecznym jest komunikowanie się z innymi. Obecnie jest to znacznie łatwiejsze niż wiele lat wcześniej z powodu rozwoju techniki. Jednakże ten pozorny walor, zdaniem papieża staje się często zagrożeniem, ponieważ coraz większymi są grupy osób uciekające w tzw. świat wirtualny⁵⁰. Sprzyja to izolacji, nierzadko nawet przed własnymi domownikami – co jest sytuacją absurdalną. W Internecie taki sposób działania sprawia, że dzięki zaangażowaniu finansowemu powstają: „mechanizmy manipulowania sumieniami i procesem demokratycznym. Działalność wielu platform internetowych często polega na ułatwianiu spotkań osób podobnie myślących, utrudniając konfrontację między różnicowanymi stanowiskami”⁵¹.

– selekcja – już małe dzieci dokonują w swoim codziennym życiu rozróżnień w wielu sferach. Jest to zupełnie zrozumiałe, jednak ten mechanizm w przypadku osób dorosłych realizuje się nie tylko w ten sposób, że ktoś z kimś rozmawia, a z innymi osobami nie⁵². Kolejną fazą takiej formy selekcji jest izolowanie się od tych osób również w Internecie⁵³. Jedynym „lekiem” na tę przypadłość jest, jak możemy przeczytać w dokumencie o braterstwie: „usiąść i słuchać drugiego człowieka”⁵⁴. Natomiast w „Ewangelii gaudium” ojciec święty przypomniał o ważnym w tym kontekście tzw. ideale chrześcijańskim, który: „(...) będzie zawsze wzywał do przecięcia podejrzliwości, nieustannej nieufności, obawy przed utratą prywatności, postaw obronnych, jakie narzuca nam dzisiejszy świat”⁵⁵.

– homogenizacja świata – według papieża Franciszka rozwija się powszechnie mechanizm polegający na tym, że: „poprzez media i sieci próbuje się stworzyć nową kulturę w służbie najpotężniejszych”⁵⁶. Taki sposób działania sprawia, że myśląc

⁴⁹ Por. FT 39.

⁵⁰ Por. Tamże 43.

⁵¹ CHV 89.

⁵² O różnych formach i powodach podziałów międzyludzkich możemy przeczytać też w *Gaudete et exultate*: „(...) wszędzie trwają spory, w którym zewsząd przychodzi nienawiść, w którym ciągle klasyfikujemy innych na podstawie ich poglądów, nawyków, a nawet och sposobu mówienia lub ubierania się”. EEG 71.

⁵³ Por. FT 47.

⁵⁴ Tamże 48.

⁵⁵ EG 88.

⁵⁶ FT 52.

tylko o klasie najpotężniejszych automatycznie pomija się w rozwoju kultury inne osoby.

– ograniczanie pomocy dla swoich – jest to wykluczanie kogoś z udzielenia pomocy tylko dlatego, że jest dla nas obcy: czy to przez fakt innej religii, pochodzenia, kultury, itp. W ten sposób nie budujemy ludzkiej rodziny⁵⁷.

– pokusa obojętności – zdaniem ojca świętego Franciszka jest to pokusa, która otacza nas. Polega na nieuwzględnianiu nie tylko potrzeb osób potrzebujących, ale samego faktu ich istnienia⁵⁸. Życie Maryi ukazuje nam, że uczeń Jezusa, nigdy nie może być obojętnym na los innych osób.

– analfabetyzm w towarzystwie – mimo wielkiego rozwoju technicznego człowiek pozostaje wciąż analfabetą w kwestii kontaktu z szeroko rozumianymi ludźmi potrzebującymi. Przejawia się on w trudnościach polegających na właściwej opiece i życiu z osobami cierpiącymi na duchu i ciele. Widać to szczególnie w społeczeństwach wysoko rozwiniętych. Papież nazwał tę sytuację odwracaniem wzroku, ignorowaniem sytuacji wspomnianych osób, z wyjątkiem sytuacji, które dotyczyłyby nas⁵⁹. Bogurodzica, czego najlepszy przykład mamy na weselu w Kanie Galilejskiej, wspierała osoby potrzebujące pomocy.

– ogólny styl życia – jest to zjawisko charakteryzujące się różnymi aspektami. Podstawowym elementem jest skoncentrowanie się na swoich potrzebach, czego efektem jest automatyczne pomijanie potrzeb innych, zwłaszcza słabszych. Łączy się z tym chroniczny brak czasu, a skoro jest go zbyt mało, wówczas skupiamy się tylko na swoich sprawach⁶⁰. Wizyta Maryi u Elżbiety w czasie, kiedy Matka Jezusa spodziewa się narodzin Zbawiciela, ukazuje nam Jej styl życia, w którym nie koncentrowała się na swoich potrzebach.

– „obojętność mijania z oddali”⁶¹ – jest to postawa, która zdaniem papieża Franciszka może być zawiniona lub nie. Wynika z: „(...) pogardy lub smutnego rozproszenia uwagi, czyni z postaci kapłana i lewity smutne odzwierciedlenie tego dystansu, który wyraźnie odcina nas od rzeczywistości”⁶². Autentyczne życie to takie, w którym człowiek przyjmuje całą rzeczywistość, a nie tylko pewne jej wymiary. Papież wymienia następujące rodzaje wspomnianej obojętności, które łączą się ze sobą: „(...) skupienie się na sobie samym, ignorowanie innych, obojętność (...), patrzenie jedynie na zewnątrz”⁶³. Bardzo symptomatycznymi w kontekście „mijania innych”, są również słowa Benedykta XVI z encykliki „*Deus caritas est*”: „<zamykanie oczu na bliźniego czyni człowieka ślepym również na Boga”⁶⁴. Warto pamiętać o tej zależności podkreślanej przez papieża emeryta.

⁵⁷ Por. Tamże 62.

⁵⁸ Por. Tamże 64.

⁵⁹ Por. Tamże.

⁶⁰ Por. Tamże 65.

⁶¹ Tamże 73.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Benedykt XVI, encyklika *Deus caritas est*, (25.12.2005), Kraków 2005, 16, (dalej: DCE).

– fałszywa religijność⁶⁵ – analizując historię człowieka cierpiącego i miłosiernego Samarytanina, papież przypomniał, że dwaj mężczyźni, którzy minęli cierpiącego byli osobami religijnymi – kapłan i lewita. Zdaniem papieża: „(...) fakt wiary w Boga i oddawania Mu czci nie gwarantuje życia, jakie podoba się Bogu. Osoba wierząca może nie być wierna temu, czego sama ta wiara od niej wymaga, a jednak może czuć się blisko Boga i uważać się za godniejszą od innych”⁶⁶. Postawa, którą opisuje ojciec święty to po prostu fałszywa religijność⁶⁷, która jest samooszukiwaniem się. Ta sytuacja według papieża prowadzi do paradoksów: „(...) niekiedy ci, którzy deklarują się jako wierzący, mogą żyć wolą Bożą lepiej niż osoby wierzące”⁶⁸. Najświętsza Maryja Panna mogła pełnoprawnie uważać się za wierzącą kobietę, ponieważ Jej czyny, to potwierdzały.

– „patrzeć w inną stronę” – w swoim dokumencie papież Franciszek wspominał o ludziach, którzy spotykając człowieka cierpiącego „patrzają w inną stronę”. Są to ludzie, którzy dostrzegając cierpienie stwierdzają: nikt nie może tego naprawić, cóż ja mogę zrobić?”⁶⁹ Papież taki sposób myślenia i działania określił jako: „niewidzialna dyktatura skrytych interesów”⁷⁰. Ojciec święty zauważył, że pewna odmiana patrzenia w inną stronę polega na tym, że co prawda fizycznie człowiek patrzy na cierpiącego, być może nawet wiele o nim mówi, ale są to tylko działania pozorne, z których nie wynika jakieś konkretne dobro dla człowieka, który cierpi⁷¹. Musimy nieustannie pamiętać, że: „Nikt nie zbawia się sam, to znaczy ani jako pojedyncza osoba, ani o własnych siłach”⁷².

– zamykanie się w małej grupie – papieskim przesłaniem jest także zwrócenie uwagi na fakt, że czymś niewystarczającym byłoby wspieranie innych i budowanie z nimi kultury spotkania, tylko w kontekście jakiejś określonej małej grupy⁷³. Musimy być otwarci na innych: „(...) nie mogę jednak ograniczać swojego życia do relacji z małą grupą, ani nawet z własną rodziną, ponieważ nie da się zrozumieć siebie bez szerszej struktury relacji (...)”⁷⁴. Jest to zatem warunek *sine qua non* prawdziwego braterstwa. Papież stwierdził ponadto, że troska o innych, która ograniczałaby się tylko do małego grona osób w rzeczywistości jest zakamuflowaną formą egoizmu: „Grupy zamknięte i pary skupione na sobie, stanowiące jakby „my”

⁶⁵ Na ten temat więcej zob. DLB.

⁶⁶ FT 74.

⁶⁷ Ten wątek rozwija EG 89-91.

⁶⁸ FT 74.

⁶⁹ Tamże 75.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Por. Franciszek, *Żaden naród nie jest przestępcą, żadna religia nie jest terrorystyczna. Przesłanie do uczestników spotkania ruchów ludowych, Modesto – Stany Zjednoczone* 10.02.2017 r., OsRom-Pol nr 3-4 (391)/2017, s. 19, w: FT 76.

⁷² EG 113.

⁷³ Por. FT 88.

⁷⁴ Tamże.

przeciwstawione całemu światu, są zazwyczaj wyidealizowanymi formami egoizmu i zwykłego chronienia siebie⁷⁵.

Ojciec święty zauważył we „Fratelli tutti”, że sposób myślenia i działania kapłana i lewity, którzy minęli cierpiącego, występuje również i dziś, z tą różnicą, że nie brak sytuacji, kiedy to pewne osoby, chcą jeszcze dodatkowo wyrządzić krzywdę cierpiącym. Papież w tym kontekście odwoływał się do: „zamkniętego i agresywnego nacjonalizmu, postaw ksenofobicznych, pogardy, nawet znęcania się, wobec tych, którzy są odmienni”⁷⁶. Wobec takich postaw jako wierzący, mamy obowiązek wyrazić swój sprzeciw.

– awersja do cudzoziemców – ojciec święty zauważył, że w pewnych grupach wzrasta wrogi stosunek do cudzoziemców⁷⁷. Próbując zwalczyć to negatywne stanowisko, papież przypomniał, że w pewnym sensie: „(...) każdy kraj jest także krajem cudzoziemca, ponieważ nie można odmówić potrzebującym, pochodzącym z innego miejsca, dóbr z danego terytorium”⁷⁸. Papież podkreślił też, że dyskryminującym jest używanie wobec cudzoziemców terminu mniejszości, który: „(...) rodzi poczucie izolacji i niższości. Toruje ono drogę wrogości i niezgodzie; niweczy sukcesy i pozbawia praw religijnych i obywatelskich niektórych obywateli (...)”⁷⁹. Potrzeb zatem zwracać również uwagę na używane słowa, aby dzięki temu już na tym poziomie nie wprowadzać pierwszych etapów wykluczenia i podziałów.

– „egzystencjalni cudzoziemcy”⁸⁰ – takim terminem określił papież osoby, cierpiące, które są niedostrzegane albo wręcz lekceważone przez własne społeczeństwo. Szczególnym tego przejawem jest rasizm będący: „(...) wirusem który łatwo mutuje i zamiast znikać, ukrywa się i stale się czai”⁸¹. Życie świętej Rodziny jest przykładem egzystencjalnych cudzoziemców – nie mieli oni możliwości, aby Boży Syn narodził się w godnych warunkach.

– „ukryci uchodźcy”⁸² – terminem tym papież nazwał osoby, pochodzące z danego społeczeństwa (np. niepełnosprawni), które czują się wśród swoich współobywateli zupełnie wyalienowani⁸³.

– ludzie starsi jako ciężar – ojciec święty zauważył, że w niektórych społeczeństwach osoby starsze, które zazwyczaj zmagają się z różnymi chorobami, zamiast wielkiej troski, spotykają się z wykluczeniem⁸⁴.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Tamże 86.

⁷⁷ Zasady właściwego współżycia społecznego papież rozwija w 126 numerze FT.

⁷⁸ FT 124.

⁷⁹ DLB, w: FT 131.

⁸⁰ Por. FT 67.

⁸¹ Tamże 97.

⁸² Tamże 98.

⁸³ Por. Franciszek, *Anioł Pański*, 29.12.2013 r., OsRomPol nr 2 (359)/2014, s. 34.

⁸⁴ Por. Franciszek, *Orędzie z okazji Międzynarodowego Dnia Osób Niepełnosprawnych*, 3.12.2019 r., OsRomPol nr 1 (419)/2020, s. 10, w: FT 98.

– „fałszywy uniwersalizm”⁸⁵ – zjawisko to dotyczy osób, które podróżują do innych państw, ponieważ nie są w stanie zaakceptować własnego narodu⁸⁶. Taki sposób postrzegania własnego narodu sprawia, że osoby go tworzące dzieli się na różne kategorie, w których poszczególni ludzie mają mniejszą lub większą godność⁸⁷. Z tym zjawiskiem należy rozpatrywać „autorytarny i abstrakcyjny uniwersalizm”⁸⁸, łączący się z globalizmem. Nie można wszystkich ujednoclić do określonego wzoru, ponieważ w ten sposób tracimy różne odmienności wyrażające się we wzorcach kulturowych.

– „być nikim”⁸⁹ – jest to skrajna forma wykluczenia, według której pewne osoby lub grupy osób należy właśnie traktować w taki sposób, ponieważ z jakichś arbitralnych przyczyn, nie zasługują one na szacunek i zainteresowanie.

– „radikalny indywidualizm”⁹⁰ – to zjawisko papież określił, że: „jest wirusem najtrudniejszym do pokonania”⁹¹. Jego największym zagrożeniem, jest złudne przekonanie dotyczące nieprawidłowego postrzegania ludzkiej autonomii. Należy zatem na nowo przypominać, że każdy i każda z nas jesteśmy stworzeni, jako istoty społeczne, tzn. możemy właściwie rozwijać się tylko w powiązaniu z innymi. W przeciwnym razie, jak zauważył Biskup Rzymu będziemy stawać się nieczuli⁹².

– dyskryminacja z różnych powodów – zarówno pochodzenie, wyznawana religia, bycie kobietą lub mężczyzną, itp., nie powinny w żaden sposób wpływać na to, jak ktoś będzie traktowany w społeczeństwie⁹³.

– skleroza kulturowa⁹⁴ – według papieża pomagając cudzoziemcom, nie możemy na siłę narzucać im swoich wzorców. W przeciwnym razie świat staje się znacznie uboższy – właśnie takie zjawisko ojciec święty określa jako sklerozę kulturową⁹⁵.

– „(...) przekonanie, że można się rozwijać z dala od nieszczęścia innych”⁹⁶ – papież zauważył, że błędem jest oddzielanie się od innych osób, zwłaszcza tych, które cierpią. Taki sposób myślenia zakłada, że ludzie cierpiący stanowią dla nas jakieś zagrożenie. Papież podkreślił ten element także w adhortacji „*Gaudete et exultate*”, pisząc: „(...) Bóg przyciąga nas, biorąc pod uwagę złożoną sieć relacji międzyludzkich, które się nawiązują we wspólnocie ludzkiej (...)”⁹⁷.

⁸⁵ FT 99.

⁸⁶ Por. Tamże 99.

⁸⁷ Por. Tamże

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ Tamże 101.

⁹⁰ Tamże 105.

⁹¹ Tamże 105.

⁹² Por. Tamże 111.

⁹³ Por. Tamże 121.

⁹⁴ Por. Tamże 134.

⁹⁵ Por. Tamże.

⁹⁶ FT Tamże.

⁹⁷ Franciszek, adhortacja apostołska *Gaudete et exultate* (19.03.2018), Kraków 2018, 6, (dalej: GEE).

– „zamykanie się w immanencji własnego „ja”⁹⁸ – od wieków każdy człowiek zмага się z własnym egoizmem, który papież określa ludzką słabością⁹⁹. Jest on częścią ludzkiej pożądlivosti, która prowadzi człowieka do odgradzania się od innych, do myślenia tylko o swoich interesach¹⁰⁰.

– „konsumistyczny indywidualizm”¹⁰¹ – jest to postrzeżenie świata tylko w kategoriach własnych przyjemności, dzięki czemu zupełnie pomija się innych. Taki sposób myślenia i działania sprawia, że pomijanie innych, przeradza się w traktowanie ich jako przeszkodę, której należy okazać agresję¹⁰².

– wojna¹⁰³ – papież przypominał, że co prawda Kościół naucza o tzw. wojnie sprawiedliwej, jednak zbyt łatwo to pojęcie jest traktowane instrumentalnie, dla usprawiedliwienia tzw. ataków prewencyjnych¹⁰⁴. Ci, którzy decydują się na wybór wojny, posługują się bardzo często różnymi formami manipulacji, aby usprawiedliwić swoje działania. We „Fratelli tutti”, następca Benedykta XVI użył symptomatycznego zwrotu: „wojna światowa w kawałkach”¹⁰⁵, chcąc w ten sposób podkreślić, że w obecnej rzeczywistości światowej nie tyle spotykamy się z wojną na określonych terytoriach, ile ta wojna rozgrywa się pośrednio wszędzie, w wyniku pewnego rodzaju sieci powiązań międzypaństwowych.

– kara śmierci – jest to konkretny: „sposób na wyeliminowanie drugiego (...)”¹⁰⁶. Papież Franciszek zmienił brzmienie numeru 2267 „Katechizmu Kościoła Katolickiego”, który dopuszczał w skrajnych przypadkach zastosowanie tej kary¹⁰⁷. Ten typ kary jest jaskrawym przejawem kultury wykluczenia nie tylko z określonego społeczeństwa, ale w ogóle ze świata żywych, co nie zmienia faktu, że wymierzane kary mogą być bardzo surowe – proporcjonalne do winy¹⁰⁸.

⁹⁸ FT 166.

⁹⁹ Por. Tamże.

¹⁰⁰ Por. Tamże.

¹⁰¹ Tamże 222.

¹⁰² Por. Tamże.

¹⁰³ Zagadnienie braku bezpieczeństwa w kontekście „kultury spotkania” zostało szeroko omówione w następującym artykule: D. Tułowicki, „Kultura spotkania” jako odpowiedź papieża Franciszka na globalny problem społeczny braku bezpieczeństwa, w: *Studia Teologiczne Idźcie i głoscie*, 34 (2016), Łomża 2016, s. 378-379.

¹⁰⁴ Por. FT 258.

¹⁰⁵ Por. Tamże 259.

¹⁰⁶ Tamże 263.

¹⁰⁷ Obecnie po zmianie numer 2267 *katechizmu kościoła katolickiego* brzmi: „kościół w świetle ewangelii naucza, że kara śmierci jest niedopuszczalna, ponieważ jest zamachem na nienaruszalność i godność osoby, i z determinacją angażuje się na rzecz jej zniesienia na całym świecie”. Zob. B. Zajączkowska, *papież franciszek zmienił paragraf katechizmu na temat kary śmierci*, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2018-08/reskrypt-karze-smierci-kongregacja-nauki-wiary-katechizm.html> (dostęp: 11.02.2022).

¹⁰⁸ W tym kontekście na uwagę i zastanowienie zasługuje rozumienie wymierzania kar przez Franciszka: Franciszek, *Dożywocie to ukryta kara śmierci. Przemówienie do delegacji Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Karnego*, 23.10.2014 r., OsRomPol nr 11 (366)/2014, s. 38.

Środki zaradcze przeciwko kulturze wykluczenia

Ojciec święty Franciszek nawołuje do uświadomienia sobie faktu, który powinien być oczywistym dla wszystkich – życie każdego człowieka niejako splata się z życiem innych i ma na nie wpływ¹⁰⁹. W „Dyrektorium o katechizacji” znalazła się bardzo konkretna wskazówka dla uczniów Chrystusa: „Chrześcijanie mają obowiązek głoszenia [Ewangelii – P.W], nie wykluczając nikogo (...), jak ktoś, kto dzieli się radością, ukazuje piękny horyzont, ofiaruje upragnioną ucztę”¹¹⁰.

Papież analizując dzieje kultury wykluczenia przywołuje historię Abla, w której: „Kain eliminuje swojego brata Abla (...)”¹¹¹. Widzimy zatem, że początki dramatu wykluczenia rozpoczynają się wśród rodzeństwa, a nie osób obcych. Jednocześnie w tym samym numerze encykliki o braterstwie autor zauważył, że Bóg dał nam receptę na ten dramat: „(...) On uzdalnia nas do tworzenia odmiennej kultury, która prowadzi nas do przewycięzania wrogości i do zatroszczenia się o siebie nawzajem”¹¹².

Kolejnym elementem, który może przyczynić się do tego, że nie będziemy spotykać się z wykluczeniem zdaniem papieża, który odwołał się w swoim dokumencie do Księgi Hioba, jest uświadomienie sobie: „że mamy tego samego Stwórcę, co jest podstawą do przestrzegania pewnych wspólnych praw (...)”¹¹³. Sam fakt człowieczeństwa winien zdaniem papieża zachęcać do braterstwa. Pomoc, którą Maryja świadczyła innym wynikała właśnie z faktu dostrzegania w każdym spotykanym człowieku ludzkiej godności.

Chcąc budować ludzką solidarność¹¹⁴ zawsze potrzebny jest czas poświęcony dla drugiej osoby. Ojciec święty zwraca uwagę na ten element omawiając biblijną historię napadniętego człowieka, którego minęło dwóch mężczyzn, a pomógł mu dopiero trzeci. Papież Franciszek stwierdził: „(...) dał mu coś, czego tak często nam brakuje w tym pełnym pośpiechu świecie: dał mu swój czas (...). Potrafił jednak odłożyć wszystko na bok wobec tego rannego i, nie znając go, uznać, że jest on godzien, by poświęcić mu czas”¹¹⁵. Odwiedziny krewnej Elżbiety przez Maryję, która mieszkała daleko, tym bardziej w sytuacji spodziewanych narodzin dziecka, są konkretnym przykładem poświęcenia swojego czasu dla bliźniego.

Papież swoje środki zaradcze przeciwko wykluczeniu nazywa „projektem ludzkim”, którego przykład dał miłosierny Samarytanin – pomagając człowiekowi, który był z zupełnie innego kręgu kulturowego¹¹⁶. Chcąc realizować w praktyce ten

¹⁰⁹ Por. FT 54.

¹¹⁰ DYR 41.

¹¹¹ FT 57.

¹¹² Tamże.

¹¹³ Tamże 58.

¹¹⁴ Interesującymi są słowa Franciszka dotyczące solidarności w *Evangelii gaudium*: „Słowo «solidarność» nieco się zużyło i czasami bywa niewłaściwie interpretowane, ale oznacza o wiele więcej niż jakiś sporadyczny gest hojności. Wymaga uformowania nowej mentalności, kierującej się pojęciami wspólnoty, prymatu życia wszystkich wobec przywłaszczenia dóbr przez niektórych”. EG 188.

¹¹⁵ FT 63.

¹¹⁶ Por. Tamże 65.

projekt należy pamiętać, że: „(...) życie każdego z nas jest związane z życiem innych: życie nie jest czasem, który przemija, ale czasem spotkania”¹¹⁷. Papieski projekt jest konieczny do realizacji, ponieważ: „W obliczu tak wielkiego cierpienia, w obliczu tak wielu ran, jedynym wyjściem jest być jak miłosierny Samarytanin. Każdy inny wybór stawia nas albo po stronie zbójców, albo po stronie tych, którzy przechodzą obok, nie okazując współczucia dla cierpienia człowieka poranionego przy drodze”¹¹⁸. Podstawowym elementem wspomnianego projektu jest zauważenie często obok siebie człowieka cierpiącego. Kolejnym jest poświęcenie mu czasu i próba udzielenia konkretnej pomocy. Przykład miłosiernego Samarytanina jest tutaj wzorcowym¹¹⁹.

Autentyczna pomoc, co podkreśla Biskup Rzymu jest możliwa tylko dzięki miłości – to ona jest: „istotną cechą człowieka”¹²⁰. Zachęcając każdego do realizacji kultury spotkania ojciec święty przestrzega przed postrzeganiem jej jedynie w kategoriach pewnych abstrakcyjnych idei lub też rozumieniu jej w kategoriach moralności etyczno-społecznej¹²¹. Kultura spotkania ma konkretne wymiary, które każdy może praktykować w swoim codziennym życiu. Dzięki temu, jak zauważa papież życie możemy nazwać pełnym¹²². Biskup Rzymu odwołuje się też do pojęcia ludzkiej godności, która powinna charakteryzować się tym, że nie będziemy obojętni na czyjąś krzywdę. Widok cierpiącego człowieka musi nas: „(...) oburzać do tego stopnia, że wyjdziemy poza nasz spokój, by poruszyć się ludzkim cierpieniem”¹²³.

Jeśli człowiek przestanie być skupiony tylko na swoich potrzebach, wówczas zacznie dostrzegać potrzeby innych¹²⁴ – w dokumencie o braterstwie czytamy: „Każdego dnia stajemy przed wyborem: czy być miłosiernymi Samarytanami, czy też obojętnymi podróżnikami, mijającymi z daleka”¹²⁵. Zatem chęć naśladowania miłosiernego Samarytanina nie można zamknąć tylko do jednorazowej akcji, ale jest to trwała postawa, którą powinniśmy praktykować codziennie. Ważnym jest też uświadomienie sobie i innym, że nasze życie może się zmienić, tzn. za jakiś czas my możemy być ludźmi potrzebującymi pomocy. Taki punkt widzenia może zmienić nasze dotychczasowe postępowanie. Papież wyraził to bardzo konkretnie: „W chwilach kryzysu wybór staje się nagły: można powiedzieć, że w tej chwili każdy, kto

¹¹⁷ Franciszek, *Videomessagio al TED 2017 di Vancouver* (26.04.2017 r.), OsRomPol, nr 5, 379/2017, s. 7.

¹¹⁸ FT 67.

¹¹⁹ Papieska Rada ds. Krzewienia nowej ewangelizacji napisała w dokumencie poświęconym katechizacji, w części pt.: „Katecheza jako «laboratorium» dialogu”, że: „Kościół coraz lepiej rozumie siebie jako wezwanego do dialogu z ludźmi swoich czasów”. DYR 53.

¹²⁰ FT 68.

¹²¹ Tamże.

¹²² Por. Tamże.

¹²³ Tamże.

¹²⁴ W encyklice *Laudato si`* papież Franciszek pisząc o rozwoju świata przypomniał: „Prawdziwy rozwój człowieka ma charakter moralny i pociąga za sobą pełne poszanowanie osoby ludzkiej”. Franciszek, encyklika, *Laudato si`*, 24.05.2015, Kraków 2015, 5, (dalej: LS).

¹²⁵ FT 69.

nie jest bandytą, i każdy kto nie przechodzi obok, jest albo ranny, albo niesie na swych ramionach jakiegoś rannego”¹²⁶.

Kolejna metoda, konieczna do realizacji międzyludzkiej solidarności, to uświadczenie sobie, że każdego dnia możemy zacząć od nowa¹²⁷. Papież napisał, że warto zaczynać od spraw lokalnych, tego co, jest blisko nas¹²⁸.

Chcąc skutecznie realizować braterstwo należy zdaniem papieża działać wspólnie¹²⁹. Dzięki takim działaniom nie będziemy zbyt obawiać się ewentualnych trudności, które mogą pojawić się na naszej drodze.

Skuteczna ewangelizacja prowadząca do braterstwa z innymi koniecznie musi opierać się na zażeganiu różnych konfliktów¹³⁰. Zgoda spowoduje, że zupełnie inna będzie jakość naszego życia, dzięki czemu będziemy wolni od lęku¹³¹. Dzięki zgodzie nie będziemy myśleli tylko o naszych prywatnych interesach oraz zakończą się ciągłe konflikty. Oprócz tych działań koniecznym jest namysł nad naszym dotychczasowym życiem, którego efektem będzie wzięcie odpowiedzialności za popełnione zło¹³².

Wzorem miłosiernego Samarytanina, chcąc kultywować braterstwo i pojednanie z innymi należy także nie spodziewać się na tej drodze jakiejś formy nagrody. Jest to droga poświęcenia. Nasza misja, jak przypomnieli papież wynika również z odpowiedzialności nie tylko za siebie, ale i za innych¹³³. Również Matka Boża, nigdy nie oczekiwała nagrody lub pochwały za dobro, które czyniła.

Bardzo istotną kwestią w nasze trosce o innych jest już samo rozumienie słowa bliźni. To słowo w czasach: „Jezusa wskazywało na tego, kto jest najbliżej, kto jest tuż obok”¹³⁴. Samarytanie byli postrzegani przez Żydów za osoby gorszej kategorii, zatem w żaden sposób nie byli uznawani za bliźnich. Jezus, jak przypomnieli Franciszek wprowadził tutaj diametralną różnicę: „Jezus, Judejczyk (...), nie wzywa nas do zastanawiania się, kim są ci bliscy, ale byśmy my stawali się bliskimi, bliźnimi”¹³⁵. Taki sposób działania, może dokonać się tak naprawdę tylko dzięki *metanoi*, czyli nawróceniu, które rozpoczyna się od zmiany myślenia. Najważniejszym jest to, że ktoś potrzebuje pomocy, a nie czy pochodzi z tego samego kraju, kręgu kulturowego, religii, co my – jest to bardzo istotne w kwestii pomocy migrantom¹³⁶

¹²⁶ Tamże 70.

¹²⁷ Por, Tamże 77.

¹²⁸ Por. Tamże.

¹²⁹ Por. Tamże. Ten wątek rozwija także papież w *Dokumencie o ludzkim braterstwie*, pisząc o tym, że należy: „(...) szerzyć kulturę wzajemnego szacunku, będąc świadomymi wielkiej Bożej łaski, która sprawia, że wszyscy ludzie są braćmi i siostrami”. DLB.

¹³⁰ Por. Tamże.

¹³¹ Por. Tamże.

¹³² Por. FT 78.

¹³³ Por. Tamże 79.

¹³⁴ Tamże 80.

¹³⁵ Tamże.

¹³⁶ W tym kontekście warto przypomnieć papieską wypowiedź z adhortacji apostołskiej o głoszeniu Ewangelii w świecie współczesnym: „Migranci są dla mnie szczególnym wyzwaniem, ponieważ jestem pasterzem Kościoła bez granic, który czuje się matką wszystkich. Dlatego wzywam kraje do

i uchodźcom. Chcąc skutecznie pomagać należy wówczas zapamiętać o dzielących nas różnicach. Warto przypomnieć tym kontekście, że obecny Biskup Rzymu dołączył do „Litani loretiańskiej” wezwanie, które na język polski można tłumaczyć „Pociecho migrantów”¹³⁷.

W kolejnym punkcie swojego dokumentu, papież podkreślił, że nieodzownym elementem braterstwa jest posiadanie „serca otwartego”¹³⁸. Jest to takie serce, które widząc cierpienie innych, niejako traktuje je jako swoje – dzięki temu nie postrzegamy innych z perspektywy ich pochodzenia, kultury, czy wyznawanej religii. Wszystko to ma prowadzić do: „(...) rozpoznania samego Chrystusa w każdym bracie, który jest opuszczony lub wykluczony”¹³⁹. W tym kontekście warto przypomnieć symptomatyczny zwrot, którego papież użył w swoim dokumencie: „(...) Chrystus przelał Swoją krew za wszystkich i za każdego, a zatem nikt nie zostaje poza Jego wszechogarniającą miłością”¹⁴⁰.

Istotnym elementem w budowaniu społecznej przyjaźni, o którym wspomniał autor „Fratelli tutti”, jest gościnność, którą papież określił jako „święty obowiązek”¹⁴¹. Ojciec święty odwołał się w tym kontekście do przykładu św. Benedykta, który nałożył w swoich klasztorach obowiązek przyjmowania: „ubogich i pielgrzymów”¹⁴², mimo ryzyka naruszenia w ten sposób klasztornej ciszy. Dzięki gościnności spotykamy się z inną osobą, często zupełnie inną niż my, co staje się dla nas pewnym wyzwaniem.

Następnym elementem na drodze braterstwa, o którym wspomniał papież jest doświadczenie miłowania¹⁴³. Jego początkiem jest zainteresowanie sprawami innego człowieka. To z kolei sprawia, że staramy się czynić dobro tej osobie, nie zwracając uwagi na nasze ewentualne korzyści z tego wynikające. Biskup Rzymu przypominał, że: „Miłość oznacza zatem coś więcej niż tylko serię działań dobroczynnych”. Chrześcijańska miłość przekracza ludzką filantropię – chrześcijanin winien zawsze o tym pamiętać. Miłość do innych, która przejawia się w konkretnych czynach buduje powszechną komunię¹⁴⁴, jak zauważył autor „Fratelli tutti”: „Nikt nie dojrzewa ani nie osiąga swej pełni izolując się”¹⁴⁵. Ten, kto prawdziwie kocha innych, nigdy nie powie, że jego miłość osiągnęła już ostateczny kształt – zawsze pojawiają się kolejne osoby, którym można okazać chrześcijańską miłość oraz będziemy

wspaniałomyślnego otwarcia, które bez obawy o zniszczenie lokalnej tożsamości będzie zdolne stworzyć nowe syntezę kulturowe”. EG 210.

¹³⁷ P. Wilkowski, *Pociecho migrantów*, w: *Zeszyt maryjny. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na rok 2021/2022. Posłani w pokoju Chrystusa*, red. M. Chmielewski, Katowice 2021, s. 52-54.

¹³⁸ FT 84.

¹³⁹ Tamże 85.

¹⁴⁰ Tamże.

¹⁴¹ Tamże 90.

¹⁴² Reguła 53, 15, w: FT 90.

¹⁴³ Por. FT 93.

¹⁴⁴ O właściwym kształtowaniu relacji z innymi napisała: W. Borowska – Nowak, *Kształtowanie wzajemnych odniesień. Zmiana stosunku do „obcego”*, w: *Edukacja międzykulturowa. W kręgu potrzeb, oczekiwań, stereotypów*, red. J. Nikitorowicz, Białystok 1995, s. 251-259.

¹⁴⁵ FT 95.

chcieć realizować ją na nowe sposoby. Tak wygląda dynamika miłości. Aby tak właśnie postępować trzeba też zrezygnować z różnych form zachowań stereotypowych. Papież zachęcił do przyjaźni społecznej, która może rozwijać się tylko dzięki temu, że będziemy starać się pokonywać nasze uprzedzenia¹⁴⁶.

Chcąc być autentycznie wolnym, konieczne jest uwzględnianie braterstwa. W przeciwnym razie według papieża Franciszka mamy do czynienia z samotnością. Podobnie wygląda kwestia równości, która jeśli nie będzie połączona z braterstwem, spowoduje, że ludzie będą w najlepszym razie dla siebie jedynie partnerami¹⁴⁷.

Niewątpliwie istotnym elementem braterstwa jest uświadomienie sobie, że każdy człowiek ma swoją godność¹⁴⁸, czyli wartość, która istnieje zawsze i w każdych okolicznościach¹⁴⁹. Zdarzają się jednak sytuacje, kiedy to określone osoby przez swoje życiowe decyzje brukają własną godność. Z faktu posiadania ludzkiej godności, wynikają określone prawa dla każdego człowieka: „(...) do godnego życia i do integralnego rozwoju, a tego podstawowego prawa nie może odmówić mu [człowiekowi – P.W] żadne państwo”¹⁵⁰.

Należy podejmować konkretne działania na rzecz wprowadzania w codziennym życiu ludzkiego braterstwa i przyjaźni społecznej, ponieważ w przeciwnym razie, braterstwo byłoby tylko: „kolejnym romantycznym wyrażeniem”¹⁵¹.

Budowanie kultury braterstwa musi opierać się na wartościach, które będą przekazywane już najmłodszym¹⁵². Jeśli takiego przekazu zabraknie w to miejsce jak możemy przeczytać w papieskiej encyklice: „(...) przekazywany jest egoizm, przemoc, korupcja w jej różnych formach, obojętność, a ostatecznie życie zamknięte na wszelką transcendencję i ograniczone korzyściami indywidualnymi”¹⁵³.

Nieodzownym elementem ogólnoludzkiego braterstwa jest również postawa służby, która, jak zauważył papież w czasie pielgrzymki na Kubę w 2015 r.: „oznacza przeważnie troskę o to, co słabe. Służenie oznacza troszczenie się o osoby słabe w naszych rodzinach, w naszym społeczeństwie, w naszym narodzie”¹⁵⁴. Jeśli zatem nie będziemy troszczyć się o innych, zwłaszcza potrzebujących w ten sposób wykluczemy ich z różnych przestrzeni życia.

Chcąc uniknąć wykluczania innych z tego świata, należy też pamiętać, że świat jest dobrem wszystkich ludzi i jest w nim miejsce dla każdego, bez względu na kolor skóry, wyznawaną religię, pochodzenie, czy światopogląd¹⁵⁵. Na tym świecie każdemu człowiekowi z racji na status osoby, przysługują pewne podstawowe prawa.

¹⁴⁶ Por. Tamże 99.

¹⁴⁷ Por. Tamże 104.

¹⁴⁸ Kwestię zagrożonej ludzkiej godności omawia też papież w *Evangelii gaudium*. Por. EG 52-54.

¹⁴⁹ Por. FT 106.

¹⁵⁰ Tamże 107.

¹⁵¹ Tamże 109.

¹⁵² Por. Tamże 113.

¹⁵³ Tamże 113.

¹⁵⁴ Franciszek, *W służbie osób, a nie idei. Homilia podczas Mszy św., Hawana – Kuba* (20.09.2015 r.), OsRomPol, nr 10 (376)/2015, s. 22, w: FT 115.

¹⁵⁵ Por. Tamże 118.

Warto w tym kontekście przywołać interesujące spostrzeżenie papieskie zaczerpnięte z myśli chrześcijańskiej pierwszych wieków: „(...) jeśli ktoś nie ma tego, co jest niezbędne do życia, to dlatego, że ktoś inny je sobie przywłaszczył”¹⁵⁶.

Według następcy Benedykta XVI bardzo ważnym elementem w codziennym funkcjonowaniu jest bezinteresowność, czyli pomaganie innym bez zważania na to, czy otrzymamy jakieś zyski¹⁵⁷. Wzorem bezinteresowności jest oczywiście Bóg, który nie dokonuje żadnych kalkulacji¹⁵⁸. Również Maryja pomagała innym osobom całkowicie bezinteresownie, w czym jest wzorem szczególnie dla współczesnych wolontariuszy.

Należy zdaniem papieża Franciszka zachować proporcje w postrzeganiu świata w kategoriach globalnych i lokalnych¹⁵⁹. W przeciwnym razie będziemy popadać w jedną z dwóch skrajności. Jeśli nie będziemy dostrzegali wartości tego, co lokalne, trudno nam będzie doceniać, to, co powszechne – „Można przyjąć osobę odmienną i uznać jej oryginalny wkład tylko wtedy, gdy jestem solidnie zakorzeniony w moim narodzie i jego kulturze”¹⁶⁰. W tym kontekście ojciec święty przestrzegł przed „lokalnymi narcyzmami”¹⁶¹, które są formą braku miłości wobec innych osób obcych kulturowo, a wręcz wrogim odnoszeniem się do nich. Te „lokalne narcyzmy” są zdaniem papieża fałszywie rozumianą miłością do tego, co lokalne. Ojciec święty Franciszek zauważył, że w kontakcie z ludźmi z odmiennych kultur, niczego nie tracimy, a tak naprawdę, jeszcze bardziej doceniamy własne wartości¹⁶². Chcąc autentycznie rozwijać się musimy pamiętać, że będzie to możliwe tylko przy uwzględnianiu innych w naszym życiu.

Sposobem dzięki któremu na świecie zapanuje braterstwo jest zdaniem papieża, nie tylko praktykowanie ducha braterstwa, ale jednocześnie podejmowanie konkretnych działań dotyczących funkcjonowania świata, dzięki którym zostaną rozwiązane problemy osób wykluczonych¹⁶³.

Właściwe kształtowanie młodego pokolenia, które ma prowadzić do braterstwa musi zakładać zasadę sprawiedliwości¹⁶⁴, o czym przypomniał obecny Biskup Rzymu w czasie przemówienia w Organizacji Narodów Zjednoczonych w 2015 roku. Wątek ten rozwinął także papież Paweł VI w encyklice „*Populorum progressio*”¹⁶⁵.

¹⁵⁶ Tamże 119.

¹⁵⁷ Por. Tamże 139.

¹⁵⁸ Por. Tamże 140.

¹⁵⁹ Por. Tamże 142.

¹⁶⁰ Tamże 143.

¹⁶¹ Tamże 146.

¹⁶² Por. Tamże 147.

¹⁶³ Por. Tamże 165.

¹⁶⁴ Por. Franciszek, Przemówienie w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych, Nowy Jork, 25.09.2015 r.; OsRomPol nr 20 (376)/2015, s. 40-42; Por. FT 173.

¹⁶⁵ Por. Paweł VI, encyklika *Populorum progressio*, Wrocław 1999, 44, (dalej: PP).

Do powszechnego braterstwa prowadzi też pokojowe współistnienie z przedstawicielami innych wyznań i religii¹⁶⁶. Autor „Fratelli tutti”, przypomniał wraz z Wielkim Imamem Ahmadem al-Tayyebem o apelu do przywódców światowych dotyczącym kultury tolerancji i pokoju, dzięki czemu uniknie się wielu konfliktów¹⁶⁷.

Podając różne decyzje mające zapobiec wykluczeniu, należy koniecznie myśleć o przyszłości – uwzględniając zmieniające się warunki życia ludzkiego¹⁶⁸. Koniecznym w tym kontekście zadaniem papieża jest dialog¹⁶⁹ dotyczący problemów tak wielu osób, który jednak należy odróżnić od pewnej wymiany opinii w Internecie¹⁷⁰. Autentyczny dialog domaga się spotkania oraz wysłuchania zdań innych osób i zastanowienia się nad tym, w jaki sposób mogą zastosować w swoim życiu usłyszane treści. W przeciwnym razie będziemy mieć do czynienia z jakąś formą bezefektywnych monologów. Dzięki dialogowi opartemu na szacunku wobec odmiennego zdania innych, będziemy pamiętać, że: „Od wszystkich bowiem można się czegoś nauczyć, nikt nie jest bezużyteczny, nikt nie jest zbędny”¹⁷¹. W ten sposób myśląc o przyszłości będziemy uwzględniali także punkt widzenia innych osób.

Autentyczna kultura spotkania musi zakładać możliwość: „rezygnacji z czegoś dla wspólnego dobra”¹⁷². Chcąc budować z innymi wspólny świat braterstwa należy każdemu człowiekowi przyznać prawo do odmienności w wielu kwestiach. Żaden człowiek nie posiada monopolu na prawdę i dzięki kontaktom z innymi ubogacamy się, także poprzez poznawanie innego punktu widzenia danych spraw.

Lekarstwem na indywidualizm według papieża jest dobroć i uprzejmość¹⁷³. One leczą nas od okrucieństwa, lęku przed innymi, pośpiechu w relacjach, itp.¹⁷⁴. Papież zauważając, że takie sytuacje zdarzają się oraz rzadziej napisał, że: „(...) od czasu do czasu pojawia się cud człowieka uprzejmego, który odkłada na bok swoje lęki i pośpiech, aby zwrócić na kogoś uwagę, aby podarować uśmiech, aby powiedzieć słowo, które by dodało otuchy, aby umożliwić przestrzeń słuchania pośród wielkiej obojętności”¹⁷⁵. Dzięki tym prostym słowom i gestom relacje międzyludzkie mogą ulec znacznej poprawie, o czym warto pamiętać każdego dnia. Bycie

¹⁶⁶ Por. FT 192.

¹⁶⁷ Por. *Dokument o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia*, Abu Zabi, 4.02.2019 r., OsRomPol 4-5.02.2019 r., s. 6.

¹⁶⁸ Por. FT 196, 197.

¹⁶⁹ Słowo dialog jest jednym z podstawowych terminów w religii. Dialog jest konieczny, ponieważ dzięki niemu możemy odkryć złożoność ludzkich pragnień i poszukiwać oraz ludzkie ograniczenia, a niekiedy wręcz wypaczenia świata. Por. Dyr 54.

¹⁷⁰ Por. FT 200.

¹⁷¹ Tamże 215.

¹⁷² Tamże 211.

¹⁷³ Por. Tamże 224.

¹⁷⁴ Por. Tamże.

¹⁷⁵ Tamże.

dobrym i uprzejmym przyczyni się z pewnością do tego, że na świecie będzie coraz mniej różnych lęków wobec innych osób¹⁷⁶.

W kontekście konfliktów powodujących wykluczenie na świecie, papież przypomniał o wartości prawdy¹⁷⁷. Jest ona konieczna przy rozwiązywaniu konfliktów. Jednak nie powinna służyć do wypominania wzajemnych zranień, ale do uświadczenia sobie, co leży u podstaw konfliktu, dzięki czemu łatwiejsze będzie jego rozwiązanie. Dzięki prawdzie łatwiejsza będzie współpraca z innymi.

Kolejną kwestią istotną dla społeczeństwa braterstwa jest wzajemne zrozumienie¹⁷⁸. Szczególnie dotyczy ono ludzi wyznających różne religie, ale też istotne są w tym kontekście pewne uprzedzenia wobec wierzących. Koniecznym jest podjęcie próby zrozumienia czyjegoś światopoglądu, dzięki czemu możemy uniknąć agresji.

W obecnym świecie, w którym tak często spotykamy się z wieloma przejawami zła, papież Franciszek postuluje ciągłą pamięć o dobru, które nas łączy¹⁷⁹. Z tym elementem łączy się kolejny, czyli: „przebaczenie bez zapominania”¹⁸⁰. Prawdziwe przebaczenie nie polega na zapomnieniu doznanej krzywdy, ale na tym, by wyrzec się pokusy zemsty, która tak naprawdę niszczy ofiarę.¹⁸¹

Wnioski końcowe

Kultura braterstwa i społecznej przyjaźni do której wzywał papież nie tylko w encyklice „Fratelli tutti”, ale także w adoracjach „Gaudete et exultate” i „Ewangelii gaudium”, może zdaniem ojca świętego zaistnieć tylko dzięki zmianie logiki naszego codziennego działania¹⁸². Jest to zupełnie inna logika niż forma ludzkiej kalkulacji. Wcześniej koniecznym jest próba zrozumienia tej Bożej logiki: „Jeśli nie podejmie się próby wejścia w tę logikę, moje słowa [papieża Franciszka – P.W] będą brzmiały jak fantazja. Jeżeli jednak przyjmiemy ten wielki fundament (...), możemy podjąć wyzwanie marzenia i myślenia o innej ludzkości”¹⁸³. W encyklice dotyczącej głoszenia Ewangelii współcześnie papież użył zwrotu: „Ewangelia braterstwa”¹⁸⁴ i jednocześnie przestrzegł przed przyzwyczajeniami, które sprawiają, że człowiek nie fascynuje się życiem zgodnie z zasadami wspomnianej Ewangelii braterstwa¹⁸⁵.

Odpowiedzią na kulturę wykluczenia, czyli marginalizację innych powinna być demarginalizacja, która: „winna dokonywać się poprzez różnorakie procesy integracji społecznej dokonywane w skali globalnej. Różnorakie procesy globalizacji

¹⁷⁶ O różnych rodzajach obojętności napisał także papież Franciszek w tzw. encyklice ekologicznej – por. LS 25.

¹⁷⁷ Por. FT 227.

¹⁷⁸ Por. Tamże 237.

¹⁷⁹ Por. Tamże 249.

¹⁸⁰ Tamże 249.

¹⁸¹ Por. Tamże 250-253.

¹⁸² Zmiana tej logiki musi obecnie koniecznie mieć na uwadze, że człowiek żyje w tzw. kulturze cyfrowej – w kontekście której patrzymy na siebie i otaczający nas świat oraz wchodzimy w relacje z innymi. Por. CHV 86.

¹⁸³ FT 127.

¹⁸⁴ EG 179.

¹⁸⁵ Por. Tamże .

generujące zjawisko wykluczenia społecznego, domagają się globalizacji solidarności i odpowiedzialności po to, by nadać nowy kierunek ludzkości w duchu relacyjności, komunii, oraz bezinteresowności i wzajemnego dzielenia się¹⁸⁶. Kolejnym elementem zwalczającym wykluczenie jest jak zauważył Benedykt XVI tzw. logika daru, polegająca na byciu bezinteresownym wobec innych,¹⁸⁷ będąca częścią tzw. wychowania moralnego. Bardzo przydatnym będzie także korzystanie z katolickiej nauki społecznej¹⁸⁸.

Zastosowanie powyższych wskazań może doprowadzić do realizacji kultury braterstwa, która powinna być: „dokonywana w myśl zasady „*caritas in veritate*” może i winien sprzyjać budowaniu „cywilizacji miłości”, której fundamentem jest prymat: pracy nad kapitałem; prawdy przed koniunkturą i sensacją; dialogu przed walką; człowieka przed ideologią; praw człowieka nad prawami państwa; narodu przed państwem¹⁸⁹.

Do perspektyw, które należałoby poddać analizie w najbliższej przyszłości, co warto poprzedzić badaniami statystycznymi należy z pewnością zaliczyć wykluczenie występujące w pewnych fundamentalistycznych ruchach religijnych, a szczególnie sektach. To zagadnienie, aby zostało ukazane właściwie powinno być przedstawione w łączności z wykluczeniem występującym w innych dziedzinach życia. Zachodzą tutaj różne korelacje. Równie istotną kwestią, którą warto poddać wnikliwej analizie jest także kształtowanie się wykluczenia, które pojawiło się w związku z pandemią. Jednak w tym przypadku zasadnym jest zdaniem autora, aby minął od tego zjawiska pewien czas, który umożliwi większej liczbie badaczy zainteresowanie się zjawiskiem oraz bardziej wnikliwy sposób jego analizy. Nawet pobieżna analiza wykluczenia w obecnym świecie, ukazuje, że chęć oceny danego typu pominięcia (wykluczenia) np. religijnego, domaga się *sine qua non* uwzględniania wielu różnych kontekstów (innych typów wykluczeń, np. społecznego, rasowego, ekonomicznego, itp.).

Kościół, jak możemy przeczytać w „*Evangelii gaudium*”, aby nie stać się: „zamkiem z papieru, a to jest najgorsze niebezpieczeństwo”¹⁹⁰, powinien głosić kulturę braterstwa wszelkimi sposobami, aby dotarła do jak największej liczby osób: „Jeśli cały Kościół przyjmuje ten misyjny dynamizm, powinien dotrzeć do wszystkich bez wyjątku”¹⁹¹. Chcąc, aby Kościół właściwie przekazywał i żył kulturą braterstwa koniecznym jest rozpoznawanie tzw. znaków czasu¹⁹². Niech wzorem i patronką realizacji kultury braterstwa będzie Maryja: „(...) która ukazuje nam drogę

¹⁸⁶ M. Sztaba, *Źródła ekskluzji społecznej*, art. cyt. Por. CIV 42.

¹⁸⁷ CIV 53-62.

¹⁸⁸ Zob. Papieska Rada Iustitia et pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005. Zwłaszcza części zatytułowane: „W służbie pełnej prawdy o człowieku” (s.7-9), „Ewangelizacja i promocja człowieka” (s.43), „Równość w godności wszystkich osób” (s.92-95).

¹⁸⁹ M. Sztaba, *Źródła ekskluzji społecznej*, art. cyt.

¹⁹⁰ EG 39.

¹⁹¹ Tamże, 48.

¹⁹² Por. Paweł VI, encyklika *Ecclesiam suam*, (6.08.1964), Paris 1967, 19.

świętości i nam towarzyszy”¹⁹³. Wspomniana kultura jest również potrzebna w świecie wirtualny, jak i rzeczywistym – zachodzi tutaj wręcz zależność: „Cyfrowa przestrzeń może kreować wypaczoną wizję rzeczywistości, a wręcz prowadzić do zaniechania dbałości o życie wewnętrzne, co przejawia się utratą tożsamości (...), stopniowym odczłowieczeniem i coraz większym zamknięciem się w sobie”¹⁹⁴.

* * *

The fraternity way with St. Mary versus cancel culture in Pope Francis's teachings

Summary:

One of the significant issues in Pope Francis's teachings is the culture of encounter. This is the opposite of the culture of rejection which is becoming more and more common. The phenomenon of marginalization of people because of different reasons has been known to the human civilization for ages but nowadays it becomes more widespread. According to Pope Francis, the main indications and the same time causes of the throwaway culture are: fake devotion, egoism, fear, selection, indifference, treating the old as a burden, discrimination, aversion to foreigners, war, death penalty. The Holy Father lists also the countermeasures against exclusion. These are: realizing that we were all created by the same Creator, reminding of human dignity, human solidarity, devoting time to others, acceptance, opening the heart to other people's needs.

Keywords: Francis, fraternity, exclusion, dignity, solidarity.

Bibliografia:

- Becker H., *Outsiderzy*, Warszawa 2009.
 Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est* (25.12.2005), tekst polski: Kraków 2006.
 Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate* (29.06.2009), tekst polski: Kraków 2009.
 Benisz W., *Stygmaty i stygmatycy – teorie naznaczania społecznego i ich urzeczywistnianie*, w: Grzesiak H., Fryza M., Ratajczak K., *Wykluczenie społeczne wczoraj i dziś*, Poznań 2012.
 Borowska – Nowak W., *Kształtowanie wzajemnych odniesień. Zmiana stosunku do „obcego”*, w: *Edukacja międzykulturowa. W kręgu potrzeb, oczekiwań, stereotypów*, red. J. Nikitorowicz, Białystok 1995, s. 251-259.
 Cegielska K., *Przegląd teorii* w: A. Podgórski (red.), *Zagadnienia patologii społecznej*, Warszawa 1976.
 Czykwin E., *Stygmat społeczny*, Warszawa 2007.
 Franciszek, Adhortacja apostołska *Evangelii gaudium* (24.11.2013), tekst polski: Kraków 2013.
 Franciszek, Adhortacja apostołska *Gaudete et exultate* (19.03.2018), Kraków 2018.
 Franciszek, *Aniol Pański*, 29.12.2013 r., OsRomPol nr 2 (359)/2014, s. 34-35.

¹⁹³ GEE 176.

¹⁹⁴ DYR 362.

- Franciszek, Ahmad Al-Tayyeb, *Dokument o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia*, Abu Zabi, 4.02.2019, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/travels/2019/outside/documents/papa-francesco_20190204_documento-fratellanza-umana.html, dostęp 9.02.2022 r.
- Franciszek, *Dożywocie to ukryta kara śmierci. Przemówienie do delegacji Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Karnego*, 23.10.2014 r., OsRomPol nr 11 (366)/2014, s. 37-41.
- Franciszek, Encyklika *Laudato si* (24.05.2015), tekst polski: Kraków 2015.
- Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti* (3.10.2020), Kraków 2020.
- Franciszek, *W służbie osób, a nie idei. Homilia podczas Mszy św., Hawana – Kuba* (20.09.2015 r.), OsRomPol, nr 10 (376)/2015, s. 21-23.
- Franciszek, *Orędzie z okazji Międzynarodowego Dnia Osób Niepełnosprawnych*, 3.12.2019 r., OsRomPol nr 1 (419)/2020, s.10.
- Franciszek, *Osoba w centrum polityki migracyjnej. Przemówienie do korpusu dyplomatycznego*, 11.01.2016 r., OsRomPol, nr 2 (380)/2016, s. 12-17.
- Franciszek, Posynodalna adhortacja apostołska *Christus vivit* (25.03.2019), Kraków 2019.
- Franciszek, *Przemówienie do profesorów i studentów Collegio San Carlo w Mediolanie*, 6.04.2019 r., OsRomPol 8-9.04.2019 r., s. 6.
- Franciszek, *Żaden naród nie jest przestępcą, żadna religia nie jest terrorystyczna. Przemówienie w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Nowy Jork, 25.09.2015 r., OsRomPol nr 20 (376)/2015, s. 39-43.
- Franciszek, *Przesłanie do uczestników spotkania ruchów ludowych*, Modesto – Stany Zjednoczone, 10.02.2017 r., OsRomPol nr 3–4 (391)/2017, s.17-19.
- Franciszek, *Videomessaggio al TED 2017 di Vancouver*, 27.04.2017r., OsRomPol, OsRomPol, nr 5, (379)/2017, s. 7.
- Goffman E., *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*. Gdańsk 2005, s. 17.
- Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej matki Bolesławy Lament*, Białystok, 05.06.1991, w: J. Poniewierski (red.), *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979 - 1983 - 1997 - 1991 - 1997 - 1999. Przemówienia, homilie*, Kraków, 1999.
- Kuchta J., *Piętno dewianta stygmat normalisa – wykluczenie i stygmatyzacja w kulturze europejskiej*, w: *Wykluczenie społeczne wczoraj i dziś*, red. H. Grzesiak, M. Fryza, K. Ratajczak, Poznań 2012, s. 123-142.
- Marschall G., *Słownik socjologii i nauk społecznych*, Warszawa 2004.
- Ministerstwo zdrowia. *Pierwszy przypadek korona wirusa w Polsce*, <https://www.gov.pl/web/zdrowie/pierwszy-przypadek-koronawirusa-w-polsce> (dostęp 15.01.2022 r.)
- Olczyk S., *Papieź Franciszek jako wychowawca młodzieży*, w: *Roczniki Pedagogiczne*, tom 11 (47), nr 1/2019, s. 87-102.
- Papieska Rada Iustitia et pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020.
- Paweł VI, Encyklika *Ecclesiam suam*, (6.08.1964), Paris 1967.
- Paweł VI, Encyklika *Populorum progressio*, Wrocław 1999.
- Pawlica B., *Mechanizmy naznaczania społecznego*, Częstochowa 2001.
- Rabiej St., *Krytyka „kultury wykluczenia” w nauczaniu papieża Franciszka*, w: M. Humeniuk, I. Pászenda, *Między ekskluzją a inkluzją w edukacji religijnej*, Wrocław 2017, s. 64-76.
- Radziewicz – Winnicki A., *Pedagogika społeczna obliczu realiów codzienności*, Warszawa 2008, s. 248-256.
- Sztaba M., *Źródła ekskluzji społecznej w nauczaniu społecznym Jana Pawła II i Benedykta XVI*, <https://genderi.org/abstrakt-rda-ekskluzji-spoecznej-w-nauczaniu-spoeczny-jana-pa.html> (dostęp:19.06.2022).
- Tułowicki D., *„Kultura spotkania” jako odpowiedź papieża Franciszka na globalny problem społeczny braku bezpieczeństwa*, w: *Studia Teologiczne Idźcie i głóście*, 34 (2016), Łomża 2016, s. 375-400.

- Wilkowski P., *Matko nadziei*, w: *Zeszyt maryjny. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na rok 2021/2022. Posłani w pokoju Chrystusa*, red. M. Chmielewski, Katowice 2021, s. 49-52.
- Wilkowski P., *Pociecho migrantów*, w: *Zeszyt maryjny. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na rok 2021/2022. Posłani w pokoju Chrystusa*, red. M. Chmielewski, Katowice 2021, s. 52-54.
- Zajączkowska B., *Papież Franciszek zmienił paragraf katechizmu na temat kary śmierci*, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2018-08/reskrypt-karze-smierci-kongregacja-na-uki-wiary-katechizm.html>, dostęp 11.02.2022 r.